

Teatteri nro 5/2005

Kannen kuva: Charlotte Eström-Wennström

Vaarallista naurua?

Komediasta on teatterissa tullut eräänlainen salarakas, jonka olemassaoloa vähän häpeillään, mutta lystiä se tarjoaa. Hauskuuttamiseen liittyviä asenteita ja haasteita pohtivat teatterinjohtajat Heikki Vihinen, Pekka Strang ja Tytti Oittinen.

Heikki Vihinen:

Kaikki tehdään talon hyväksi

Tampereen Teatterin teatterinjohtaja **Heikki Vihinen** tietää leimautuneensa älämölöhuumorin tekijäksi, kiitos *Kummelin*, josta kasvoi 1990-luvun suosituin tv-koomikkoryhmä. Nykyisessä pestissä siitä on ollut sekä haittaa että hyötyä.

Kuvaavaa on, että aloittaessaan työnsä seitsemän vuotta sitten Vihinen perehtyi ensimmäiseksi talon markkinointiosaston toimintaan. Hän ei millään tavoin peittele pyrkimystään hyödyntää nauru teatterin hyödyksi, mikä käytännössä tarkoittaa kassavirran kasvattamista.

”Meillä ei ole varaa tehdä esityksiä, jotka eivät myy. Teatteri joutuu kilpailemaan monen viihdetuotannon kanssa. Kello 19 tässäkin kaupungissa pimentyy monta salia. Eikä pidä unohtaa televisiota. Kilpailu ihmisten sieluista on rajua, ja siinä pärjätäkseen pitää olla aseita”, Vihinen sanoo.

”Vaikka komediallisille näytelmille ja musikaaleille on eniten kysyntää, lähtökohtanani on ollut se, ettei päänäyttämöä täytetä koskaan pelkästään niillä, vaan siellä on aina jokin niin sanotusti kunnollinen teos. Kaikki on tietenkin suhteellista. **Shakespearen Macbeth** saattaa olla suuri menestys, jos se menee 25 kertaa, kun taas musikaalia voidaan esittää satakin kertaa.

Huippufarssin suosio voi olla vielä sitäkin suurempi. Ongelmana on se, että suosittujen esitysten näkyvyys muun muassa mediassa synnyttää nopeasti harhan, ettei teatterissa muuta esitetäkään kuin komedioita ja musikaaleja.”

Ohjelmistosta Vihinen kertoo keskustelevalsansa teatterin hallintojohtajan ja ohjaajien kanssa, mutta päätökset hän tekee itsevaltiaan tavoin.

”Jos alkaisin neuvotella ohjelmistosta koko talon väen kanssa, minustahan tulisi aivan pöpi. Joskus virkani on v-mäisen miehen virka. Haluan kuitenkin korostaa, että teatterinjohtajana olen vastuussa teatterin henkilökunnasta. He ovat periaatteessa antaneet minulle valtakirjan luoda tulevaisuuttaan. Minun täytyy varmistaa joka vuosi, että 120 ihmistä saavat seuraavanakin kautena leipänsä. Pidän kunnia-asiana sitä, ettei minun aikani ole irtisanottu yhtäkään ihmistä saati jouduttu menemään pankkiin hattu kourassa.”

Vihisellä on kieltämättä varaa pieneen pullisteluun, sillä hänen ja **Timo Kahilaisen** yhteistyönä tekemä komedia *Alivuokralainen* on jo nyt tahkonut kaupungin kovimman tuloksen 2000-luvulla.

”*Alivuokralainen* on tuottanut tähän mennessä riihikuivaa voittoa 580 000 euroa. Summasta on jo vähennetty tuotantokustannukset, kirjoittajien palkkiot ja muut kulut. Huomionarvoista on se, että esityksen markkinointibudjetti on nolla euroa. Siitä ei ole tehty edes julistetta. Sen sijaan päätimme sadannen esityskerran kunniaksi teettää t-paidan, jossa lukee: Ottakaa alivuokralainen.”

Paradoksaaliseksi asian tekee se, että esitys on – kuten Vihinenkin myöntää – huumoriltaan hyvin kummelimainen, täynnä koomisesti liioiteltuja mutta sosiaalisesti tosia tyyppejä. Toisaalta juuri se on tuonut Tampereen Teatteriin uutta yleisöä – eikä vain kertakäynnille.

”Kyse ei ole mistään neronleimauksesta, satuin vain huomaamaan, että ihmiset tulevat katsomaan muitakin esityksiä, ikään kuin kummelimaisen tarjonnan vanavedessä. Nykyään käytän sitä tietoisesti hyväksi.”

Vihinen hämmästelee sitä ylenkatseen määrää, jonka hän on saanut hittikomedian suurmenestyksen myötä teatterialan ihmisiltä.

”Ihmiset, jotka arvottavat nauruja ja yleisöjä, eivät yleensä itse osaa tehdä komediaa. Miten monet kerrat olenkaan saanut kuulla komedian tekemisessä epäonnistuneiden selityksiä siitä, miten he ovat pyrkineet tavoittamaan hiljaista hyminää, sisäistä naurua. En ole koskaan ymmärtänyt, mitä ohjaajat sillä tarkoittavat. *Alivuokralaisessa* jo lähtökohta oli se, että alta

minuutin koko sali putoaa ainakin kerran – ja äänekkäästi. Ehkä kyse on teatterintekijöiden huonosta itsetunnosta. Turhauttavaa se joka tapauksessa on. Sitä alkaa nopeasti itsekin vähätellä saavutuksiaan, vaikka pitäisi kulkea rinta rottingilla ja julistaa, miten fantastinen esitys Alivuokralainen on. Kaikki eivät voi digata sitä, mutta katsokaa tulosta! Ja silti minun pitäisi hävetä tekojani ja ottaa esitys pois ohjelmistosta älykkäiden ja arvokkaiden esitysten alta.” Vihinen muistuttaa, että *Alivuokralaisen* kaltaisten menestyskomedioiden ansiosta hänellä on mahdollisuus tilata suomalaisilta teatterintekijöiltä uusia näytelmätekstejä.

”Kotimaiset kantaesitykset ovat teatterinjohtajalle aina suuri riski. Jo niiden markkinoiminen on paljon vaikeampaa, koska on luotava yleisölle mielikuva esityksestä, josta kenelläkään ei ole mitään käsitystä. Sitä suuremmalla syyllä olen ylpeä siitä, että olen voinut toteuttaa jo yli 20 kotimaista kantaesitystä.”

Tuoreimman sulan teatterinjohtajan hattuun on tuonut Leea Klemolan *Kokkola*; esitys, jota Vihinen ylistää mestariteokseksi.

”*Kokkola* oli viime näytäntökauden ylivoimaisesti paras esityksemme. Se on kaunis teos tälle talolle. Rakastan sitä esitystä, eikä sillä ole hintaa, vaikka katson aina kauhulla numeroita. Se on kuitenkin käyty Grönlannissa asti kirjoittamassa. Karusti ilmaistuna *Alivuokralainen* tahkoaa rahaa *Kokkolalle*, sillä se on edelleen monta kymmentä tuhatta miinuksella. Tahdon houkutella Tampereen Teatteriin kiinnostavia teatterintekijöitä. Että täältä lähtisi tietty klangi. *Kokkolakin* sai alkunsa niin, että talomme halusi tarjota lahjakkaalle Klemolalle tatamin, ja minä suojasin hänen selustansa. Käytännössä pidin huolta siitä, että fyrkkaa riittää, ja Leea sai keskittyä olennaiseen.” Hän kehuu *Kokkolan* tarinan monikerroksisuutta. Sen voi Vihisen mukaan katsoa komediana tai tragediana.

”Siinä mielessä se muistuttaa Tshehovin näytelmiä. Ilo ja suru ovat katsojan silmässä. Esimerkiksi *Kolme sisarta* – miten naurettavalla tavalla he vain pyörivät ja haikailevat Moskovaan. Katsoja voi antaumuksella nauraa sisarten saamattomuudelle. Tai hän voi itkeä kaipuun kauneudelle.”

Vihisen mielestä kaikesta ei tarvitse vääntää vitsiä. Hän ei myöskään ole innostunut tekemään niin sanottua päivitettyä, nykyhetken ilmiöihin ja henkilöihin viittaavaa komediaa, joita varsinkin briteillä on tapana tehdä.

”En myöskään pidä siitä, että ihmisten henkilökohtaisille ominaisuuksille ilkutaan. Se on enemmänkin UIT:n ja Helsingin kaupunginteatterin kamaa.”

Pyynnöstä Vihinen nimeää komedian, jonka hän olisi mielellään nähnyt omassa teatterissaan.

”Yksi on ylitse muiden: Suomen Kansallisteatterin *Inishmoren luutnantti*. Rakastin joka sekuntia. Se on esitys, joka puree minuun, ei *Kummeli*-henkilönä tai teatterinjohtajana, vaan nimenomaan katsojana. Kun lähden katsomaan komediaa, en mene tekemään millermäistä syväanalyysia tai ottamaan matsia oman älyni ja esityksen kanssa.”

Kysymys älykkään komedian ominaispiirteistä saa Vihisen hymyilemään. Ehkä vastausta pitäisi tiedustella Tampereenkin Teatterissa työskennelleeltä **Juha Siltaselta**, joka on profiloitunut älykkään komedian tekijäksi.

”Myös **Reko Lundán**, **Kristian Smeds** ja **Mikko Roiha** on legalisoitu älykkään teatterin tekijöiksi. He ovat kaikki äärettömän kiinnostavia teatterintekijöitä, mutta kyllä he tekevät kovia floppejakin. Kun katsoo *box officeen* niiden jäljiltä, niin huh-huh! Ei minulla ainakaan ole varaa ottaa heitä kaikkia samalla kaudella.”

Pekka Strang:

Lähtökohtana on laatu, ei mättö

”Ihmistuntemusta – Ihmismielen ruoskintaa - Hyväntahtoista viihdettä. Lisäksi luonnollista näyttämökieltä ja yhteistyötä suomenkielisten kollegoiden kanssa.”

Vivica Bandlerin vuonna 1955 julistama resepti toimii yhä. Näin uskoo **Pekka Strang**, Helsingin kaupunginteatteriin elokuun alussa liitetyn Lilla Teaternin taiteellinen johtaja, joka ei aio antaa 65-vuotiaan teatterin historiallisen painolastin rajoittaa itseään.

”On kiinnostavaa, miten erilaisia käsityksiä ihmisillä on Lillanista. Jotkut muistavat teatterin revyyperinteen, toiset avantgarden tai suuren taiteellisen teatterin. Tosiasiassa ne ovat kulkeneet koko ajan käsi kädessä. Jokainen voi oman makunsa mukaan muistella, mikä oli se hienoin aika. Lilla Teatern on ansioitunut teatteri, jonka menestys on perustunut siihen, että aina on keksitty uusia juttuja ja siten menty eteenpäin. Näen siinä tietyn vapauden toteuttaa omia ideoitani.

Mieluummin työnnän jotakin eteenpäin kuin vedän perässäni historiallista painolastia.” Kun ehdotus teatterifuusiosta julkistettiin viime maaliskuussa, osa hankkeen kritisoijista esitti epäilyjä ruotsinkielisten esitysten määrän vähenemisestä. Strangin mukaan käy päinvastoin. Ohjelmistosta valtaosa esitetään ruotsiksi.

”Lilla Teatern on aina ollut hyvin avoin kielipolitiikan suhteen. Asiaa on tarkasteltu paljon siltä kannalta, että molemmilla kielillä esittäminen tuo teatterille lisää yleisöä, mutta sen lisäksi käytäntö on rikastuttanut sekä suomen- että ruotsinkielistä yleisöä, näyttelijöitä ja ohjaajia.” Suomenruotsalaisten tapaa tehdä teatteria ja eritoten komediaa on usein luonnehdittu kepeäksi, ironiseksi ja irtonaiseksi. Myös Strang tunnistaa tietyn kulttuurieron suomalaisten ja suomenruotsalaisten teatterintekijöiden välillä, mutta hän ei halua eritellä asiaa sen tarkemmin. ”Kun asioita aletaan erotella, niille vääjäämättä luodaan samalla tietty arvolataus. Ikään kuin jokin tekemisen tapa olisi parempi kuin toinen. Vaarana on myös asioiden yksinkertaistaminen väärällä tavalla. Tämän tyyppisessä keskustelussa lähdetään helposti yleistämään ihmisiä, eikä kukaan koe olevansa sellainen.”

Näyttelijäntyössä Strang kertoo huomanneensa, miten kieliero vaikuttaa katsojien tapaan reagoida. Kun hän yhdessä **Sampo Sarkolan** kanssa lämmitti viime keväänä kolmen vuoden takaisen esityksen *Stenar i fickan* (Kiviä taskussa), Lilla Teaternin yleisön joukossa istui eräs Strangin tuttava, joka oli aiemmin nähnyt saman näytelmän suomenkielisen version Helsingin kaupunginteatterin Pasilan näyttämöllä.

”Hän ihmetteli, mille meidän yleisömmme oikein nauroi. Hän määritteli asian niin, että komiikkamme oli pienempää. Nähtävästi ilmaisutapamme on erilainen.”

Strangin mukaan ei ole olemassa hauskuuden määrittävää normia.

”Jotkut asiat vain naurattavat. Hyvin tehty komedia naurattaa aina. Luulen, että kaikelle voi nauraa, mutta ratkaiseva tekijä on näkökulma. Halveerata ei saa. Se, että nauraa suoraan joillekin henkilöille, on arveluttavaa. Sen sijaan ilmiöstä kiinni ottaminen on jo terävämpää. Kaikkiin elämän ilmiöihin liittyy komiikkaa, kunhan etäisyys on oikea.”

”Myös se, millainen ihminen haluaisi olla, vaikuttaa siihen, mikä on hänen mielestään hauskaa. On ihmisiä, jotka yrittävät tukahduttaa naurunsa, jotta he eivät vaikuttaisi tyhmältä. Ja sitten on ihmisiä, jotka eivät välitä ptkääkään siitä, mitä muut ajattelevat ja nauravat avoimesti. He ovat loistavaa kenraaliyleisöä, koska katsomosta kuuluva äänekäs nauru pönkittää näyttelijöiden egoa. Siksi moni näyttelijä pyytää aina tiettyjä ystäviä katsomaan uuden komediaesityksensä kenraaliharjoitusta.”

Strangin mukaan näyttelijät arvostavat komediaa.

”Jos näin ei ole, ihmettelen todella, mistä on kyse. On kiva kuulla, kun yleisö nauraa. Teatterilajina komedia on armoton, koska nauru – tai sen puute – paljastaa välittömästi, miten näyttelijä on työssään onnistunut. Pahin tilanne on juuri se, kun on mielestään heittänyt hauskan jutun, eikä yleisöltä tule mitään reaktiota. Siitä saa usein hyvää palautetta kollegoilta: Onneksi olkoon! Sehän meni hienosti. Syynä epäonnistumiseen on ehkä liian kova halu onnistua. Ne ovat opettavaisia kokemuksia.”

Teatterinjohtajana Strang ei ole omien sanojensa mukaan vielä tehnyt toistaiseksi suuria ohjelmalinjauksia, mutta tarkoituksena on tarjota katsojille ”hyviä tarinoita ja korkeatasoisia juttuja”.

”Kaiken tekemisen lähtökohtana on laatu, ei mättö. Jos tehdään draamaa, on tärkeää, että se toimii draamana. Jos tehdään komediaa, sen täytyy naurattaa. Ihmisten pitää saada nauraa ja heidän pitää koskettua. Mitä tahansa teenkin, olennaista on se, että esitystä tullaan katsomaan mielenkiinnolla.”

Käytännössä se tarkoittaa Strangin mukaan myös taloudellisen vastuun ottamista. Ajatusta siitä, että suuren näyttämön yleisöhiteillä rahoitettaisiin pienten näyttämöjen produktioita, hän ei allekirjoita.

”Sellainen asenne on väärä missä tahansa. Jokaisen pitää ottaa vastuu omista tekemisistään, eikä maksattaa muilla omia huvejaan. Teatteria tehdään yleisölle, ei itselle. Pahinta ovat esitykset, joista näkee, että tekijöillä on keskenään hyvä meininki, mutta katsojille heillä ei tunnu olevan mitään asiaa.”

Tytti Oittinen:

Vain tosi on tosi hauskaa

Puhdas komedia. Millainen se olisi?

Rovaniemen Teatteria johtava **Tytti Oittinen** pudistaa päätään. Hän ei enää usko puhtaan genren ajatukseen. Ohjaajana hän sanoo tavoittelevansa ensisijaisesti elämänmakua, eikä sitä synny ilman satuttavia elementtejä. Ei edes komediassa. Naurua hän luonnehtii salakavalaksi palkinnoksi, joka pahimmillaan saa näyttelijät huoraamaan ja kalastamaan yleisöltä irtopinnoja väkisin väännetyillä vitseillä. Vain tosi on todella hauskaa, oikeasti hauskaa, painottaa Oittinen improvisaatiotekniikan kehittäjää **Keith Johnstonea** lainaten.

”Ohjelmistoa suunnitellessani en ajattele esityksiä lajityyppinä, vaan mietin, miten löytäisin eri ikäiselle väestölle heitä koskettavia aiheita. No, puhun kyllä kevätkomediasta, sillä ahdistavat tragediat eivät vedä yleisöä keväällä”, Tytti Oittinen sanoo ja kertoo aloittaneensa näyttelijöiden ja taiteellisen toimikunnan kanssa pitkän tähtäimen ohjelmistosuunnittelun lappilaisia puhuttelevien tekstien löytämiseksi.

Itseään Oittinen luonnehtii tosikoksi, joka lapsena aina itki nähdessään **Chaplinin**.

Ensimmäisissä ohjauksissa kaava kääntyi toisinpäin.

”Kun yritin luoda traagisia tilanteita, yleisö vain hihkui riemusta. Se sai kieltämättä miettimään omaa ammattitaitoa: mikä minussa on vialla?” hän muistelee huvittuneena.

”Ihmiset nauravat hyvin erilaisille asioille. Ohjaajana minun pitää vain luottaa siihen, että se, mikä itsestäni on hauskaa tai koomista, on myös sitä ainakin osalle yleisöä. Naurattaminen voi myös olla tehokeino, jolla korostetaan traagista tekoa. Olen itsekin joissakin ohjauksissani tietoisesti keventänyt jotakin kohtausta saadakseni seuraavassa hetkessä heitettyä kunnolla yleisölle rätiin päin naamaa: Katsokaa, mille nauroitte!”

Tällä hetkellä Oittinen työskentelee *Kesäyön unelman* parissa. **Shakespearen** hersyvä komedia on hänelle entuudestaan tuttu, sillä hän ohjasi sen Oulun kaupunginteatteriin kymmenen vuotta sitten. Sen sijaan yhtään farssia ei Oittisen ohjausluettelosta löydy.

”Farssi on loistava laji näyttelijöiden esitellä omaa ammattitaitoaan, mutta ohjaajana se ei minua kiehdo. Tarinoiden sisältökin on jotakuinkin sama: lavalla on vähäpukaisia naisia sekä miehiä housut kintuissa, ja sitten tullaan ja mennään komeroon. No, ehkä se on naurua länsimaisen miehen maskuliiniselle yritykselle löytää uusi nuoruus rakastajattarien avulla, mutta kannattaako kallis teatterikoneisto valjastaa sellaisen tyhjänpäiväisyyden esittämiseen? Olen löytänyt ainoastaan yhden itseäni edes jonkin verran kiinnostavan farssin, **Michael Cooneyn** *Cash on Delivery* eli *Puhtaana käteen*. Se on minusta aika hauska, ja **Tiina Puumalaisen** käännöksessä on oivallisia tarttumakohtia ja tunnistettavia asioita.”

Tytti Oittinen muistuttaa, ettei taitavinkaan esitys välttämättä pure, jos yleisön odotukset eivät käy yksiin sisällön kanssa.

”Esimerkiksi itseäni television viihdeohjelmat eivät naurata lainkaan. Mutta kun näyttelijä onnistuu yllättämään minut omalla taituruudellaan tai esittämänsä hahmon tunnistettavuudella, nauran avoimesti.”

Esimerkkinä hän mainitsee Rovaniemelle ohjaamansa *Kiviä taskussa* -esityksen, jonka näyttelijäntyötä (**Kari Koivukangas** ja **Marko Syysmaa**) Oittinen kehuu estoitta. Viime lokakuussa esi-iltansa saanut esitys on kiertänyt eri puolilla Lappia; se on nähty muun muassa Inarissa, Ivalossa, Utsjoella, Sallassa, Ylitorniossa ja Kilpisjärvellä.

”Tavoitteenamme ei ollut tehdä ensisijaisesti komediaa, vaan halusimme kertoa tarinan, jossa on paljon traagisia aineksia. Aihe puhuttelee lappilaisia; onhan pohjoisessa vierailnut useitakin filmiryhmiä, jotka ovat käyttäneet hyväksi paikallisten hyväntahtoisuutta ja vieraanvaraisuutta ja jättäneet laskunsa maksamatta. Monet katsojista ovat ottaneet tarinan täysin tosissaan, eivätkä he ole nauraneet lainkaan. Mutta naurun määrä ei ole minusta tärkeää. Olennaisempaa on, löytävätkö he esityksestä yhtymäkohtia omaan elämäänsä. Pohjois-Suomessa voi tuntea, että teatterilla on aidosti merkitystä. Että se antaa katsojille elämänvoimaa. Siksi viihdyn siellä.”

Eija Mäkinen
toimittaja@taivaannapa.net